

PODRŽENÍ ETIKY POZITIVNÍMU PRÁVU, OBOJAKOST A ŽIVOT PODLE HEGELA

KAZIMÍR VEČERKA, Praha, ČR

VEČERKA, K.: Ethics Subordinated To the Positive Law, and Hegel's Conception of Life.

FILOZOFIA 49, 1994, No 8, p. 501

The idea of the paper is, that in the past the positive law often has been applied independent of moral standards - and further, that the conception of law independent of morals, which failed in legitimizing totalitarian orders, is wrong. The ideology of "innocent" infamy articulated by Hegel by means of patterns of successful life at all costs is examined as well. Hegel himself has got into a collision: he speaks of morals (moral power) as something eternal and unbreakable, nevertheless, such a statement has no real basis, for the possibility of morals involves the existence of God. Hegel, on the contrary, knows nothing about such a God and for him the death of material body means the death of man as such.

A. Obhájci nacistických zločinců tvrdili, že obžalovaní nemohou být legitimně odsouzeni, poněvadž se svými skutky neprotivili *platnému* právnímu řádu nacistického Německa, naopak, že jednali podle zákonů a nařízení. (Nebrali ohled ani na to, že některé "pokyny" nebyly veřejně publikovány.) Tak omlouvala obhajoba obžalované, což bylo konečně jejím právem; mohla obhajovat, jak uznávala za správné. Chci si však všimnout něčeho jiného. Každý *rozumný* člověk poznává, že odsouzení nacisté zločinci byli a jako zločinci byli právem potrestáni. Proti které normě se však nacisté provinili, když nejednali proti právním normám *svého státu*? ([1], 156-164).¹ Jak to, že je spravedlivé, aby byli právně stíháni?

Podle filosofické tradice, kterou určují také Platon ([2], 66 a n.; 482 a n.; [3], 54 a n.; 344 a n.), Aristoteles ([4], 4, 13, 53, 128, 133; 1095, 1098, 1112 a n., 1140 a n.; [5], 188 a n.; 1313 a n.) a sv. Tomáš Akvinský ([6], 1-2, 94,2; 91,2; 96,2 ad 3; 95,2; 2-2,1,7; 47,6), je pozitivně právní řád podřízen etickému řádu a platí tzv. první principy praktického rozumu (*prima principia rationis practicae*), které jsou všem lidem evidentní, např. "Lež je špatná" (poněvadž při lži nikdy nemůže být odstraněna *záměrná* neshoda či diskrepance mezi skutečností a výpovědí o ní), "Škodit nevinnému je špatné" (každý dospělý člověk má přinejmenším nějakou *vlastní* zkušenost se škoděním, nevinností a se špatností a tyto tři pojmy jsou v jeho poznání ve vztahu, který je vyjádřen uvedeným principem; viz dále:

1 Moskevská deklarace ze dne 1. listopadu 1943 ustanovila, že němečtí důstojníci, vojáci a členové nacistické strany mají být posláni zpět do států, na jejichž území se dopustili válečných zločinů, aby tam byli potrestáni podle zákonů příslušné země. Londýnská dohoda z 8. srpna 1945 zřídila Mezinárodní vojenský tribunál k souzení hlavních válečných zločinců ([1], 156-164).

"Co nechceš, aby ti jiní činili, nečin ty jim!"), "Účel nesvětí prostředky" (neboť etická hodnota prostředků je podle jejich vlastní povahy, která nemůže být změněna využitím či zneužitím), "Je-li slib dán bez jakékoli výjimky, pak jeho nedodržení není správné" (poněvadž právě byl koncipován bez jakékoli výjimky — *pacta sunt servanda*), "Je-li dána alternativa: bezpráví snášet, nebo bezpráví činit, je povinností bezpráví snášet" (neboť opravdu *lidským* může být život člověka pouze tehdy, žije-li pořádně, t. j. v řádu, který - budiž uveden příklad - stanoví meze svobodě jako volnosti jednání: svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka (viz také poznámku 3); dále: "Je třeba každému dát to, co mu patří". Podle uvedené filosofické tradice tyto a jiné etické principy mají svůj základ v ontologické platnosti zásady ne-kontradikce (a identity), neboť nedodržení etického principu je ontologicky, a pak logicky nedůsledné, přičemž tato ne-kontradikce (a identita) jsou legitimní, t. j. *skutečně* existující.

Tedy nacističtí zločinci se provinili proti normám lidské rozumnosti, proti normám etickým - např. neubližovat nevinným. Je spravedlivé, aby byli právně stíháni, poněvadž úkolem práva je sloužit spravedlnosti, jež se řídí etickými normami rozumu, a *člověk je povinen neposlechnout nespravedlivé normy*. Příkazoval-li stát vraždit, pak vydával zákony a nařízení nespravedlivé, které ve skutečnosti zákony a nařízeními nejsou (i když je stát ustanovil), poněvadž se přičií rozumu, t. j. mravnosti. Že je špatné ubližovat nevinným, vraždit, krást a pod., to ví každý duševně zdravý člověk. (Jak nesmyslné jsou např. příkazy vždy uposlechnout nadřízeného, je zřejmé třeba z příkazu, který by dal nadřízený v sebevražedném úmyslu, aby jej totiž podřízený zabil.) Trestá-li společnost právním řízením nezachování etických norem, potvrzuje sám život, že je přirozeně právní řád podřízen etickému řádu a že je nesprávné oddělovat právní řád od řádu etického, což propagoval (nejen ve vlastní prospěch knížat, viz Machiavelliho) již Christian Thomasius ([7], *passim*, [8], *passim*)¹ a ostatní až po dnešní systémy. Životní praxe (spravedlivé odsouzení nacistických zločinců, řádně odůvodněné a ve své době téměř jednohlasně přijaté) dokazuje, že *jus est justum*, že pozitivní *právo* je jen tenkrát hodno svého jména, je-li výrazem spravedlnosti. Je tak dán důkaz, že podle uvedené filosofické tradice spravedlivá pozitivní norma je ustanovení pocházející z rozumu, že je výrazem etických principů. Nespravedlivá pozitivní norma, např. povolení a nařízení plynových komor v koncentračních táborech, právem není, a občané nejen že nebyli touto normou vázáni, *ale ani jí nesměli být poslušni*. Poněvadž však byli rovněž zlí (či aspoň slabí) jako nacističtí zákonodárci či vládci - byli odsouzeni. Opravdové právo jim vytýká, že měli být stateční a spíše snést nespravedlivý trest, než činit zlo ([4], 67; 482²; [9], list sedmý, 38-39; 324-325³).

1 Právnická a filosof (přednášel jako jeden z prvních německy, a ne latinsky). Narodil se 1655 v Lipsku, zemřel 1728 v Halle.

2 "... činit bezpráví je ošklivější, než je snášet; ..."

3 "... mého staršího přítele Sokrata ... poslali ... pro kteréhosi občana, aby jej násilím přivedl na popravu ...; ale on neposlechl a raději podstoupil nebezpečnoství nejhoršího stíhání. Ale za nedlouhý čas ... někteří (jiní) mocní lidé ... Sokrata ... odsoudili a usmrtili, ... muže, který se

Je dán důkaz *via facti*, že pozitivní právní řád je přirozeně podřízen etickému řádu. Je dán důkaz, že je přípustné a nutné, aby nacističtí zločinci byli odsouzeni. (K této problematice viz [10].) Spolková republika Německo dodnes dodržuje tuto zásadu a analogicky trestá také ty, kdo byli poslušni nemravných "předpisů" tzv. Německé demokratické republiky (např. trestá bývalé pohraničnický, kteří zabili uprchlíky u berlinské zdi).¹

B. V minulých letech jsme často viděli, že bylo dáváno právo a za jeho výkon následoval trest. Např. při tzv. "volbách" bylo *dovoleno* jít za plentu, ale neochota "volit veřejně" byla stíhána persekucí v zaměstnání, nedoporučením dětí k přijetí na vyšší stupeň školy, násilným vyměněním bytu za horší či rozmanitou konfiskací, a to bez právního podkladu a bez rozsudku. Podobně: bylo dovoleno přihlásit děti do vyučování náboženství, ale ten, kdo to udělal a byl takřkajíc "ve vyšším postavení" učitele či úředníka a pod., byl persekčován a jeho dítě se nedostalo na vyšší stupeň školy. Tvář persekuce se našťest změnila podle politické situace, např. mírnější byla v době setkání Kennedyho a Chruščeva ve Vídni, a podle toho, kdo vládl z milosti strany v určitém období a teritoriu a kdo mohl prokázat milosrdenství. Analogicky: při "hlasování" na schůzích zvláště o tom, co přišlo "shora" s určením, aby bylo "schváleno", bylo dovoleno hlasovat proti nebo nehlasovat vůbec, ale ten, kdo se této možnosti odvážil, brzy pocítil nevoli mocných. To platí také o podpisování gratulačních archů k Stalinovým narozeninám. Byli lidé, kteří přehorlivě organizovali "volby", ačkoli s nimi nesouhlasili, a organizovali je jen proto, aby si vylepšili, resp. v "dobrém" udrželi svůj kádrový posudek. Vstupovali do partaje, ať už to byli sociální demokraté při splnutí stran nebo členové partaje, kterým bylo v letech 1969-70 dáno na vybranou, zda chtějí zpět, nebo ne. Považovali se za exkulpanované např. proto, že jsou intelektuálové, že by nic jiného nedovedli dělat a že jejich práci by stejně někdo dělal - a "ne tak dobře". Vzpomínám pouze těch, kdo měli strach a škodili "jen" pokud "museli", nebo poněvadž, jak říkali, "chtěli být prospěšní" (!). Proto třeba oficiálně prohlásili, že Komenský "nebyl teolog", aby jim bylo dovoleno přednášet o Komenském.

Někteří zastánci přesvědčení, které nebylo úřadům po chuti, se od svého přesvědčení distancovali slůvkem "prý". Jinak by nemohli přednášet či jinak publikovat. Ale úkol člověka přece záleží v tom, aby mluvil pravdu, a někdy by stačilo, aby mlčel. Vzniká otázka, zdali *pouze strach* byl hnací silou ochoty ke lži a k jednání proti vlastnímu přesvědčení, zdali neexistovala *nějaká jemná ideologie "nevinné" podlosti*. Ideologie, která by permanentně odstraňovala zbytky a zbytečky zábran. Která by ctíla velké vzory *úspěšného* pozemského života za každou cenu.

C. Podle Hegela v čele epického příběhu musí stát jediné individuum ([11], 270). Achilles vzdor svému hněvu JE, a tím je podle Hegela věc po epické stránce vyřízena ([11], 271). (Asociace představ připomíná např.: "JSEM, KTERÝ JSEM!" ([12], Exodus,

tenkrát nechtěl účastnit nespravedlivého zatčení jednoho z přátel (těchto lidí) ..."

- 1 "Pokud jde o ... zásadu žádný zločin a žádný trest bez zákona (...), je tato zásada správná jen za předpokladu (...), že se nejedná o stadium, ve kterém se nové právo teprve tvoří na základě soudních rozsudků ... Rozsudek je starší než zákon a vývoj postupoval od rozsudků k zákonům ..." ([1], 164-165).

148; 3, 14) nebo: "Dříve než Abraham byl, JSEM JÁ" ([13], 255, Jan 8, 58).) U Achilla můžeme říci: to je člověk. Mnohostrannost ušlechtilé lidské povahy rozvíjí celé své bohatství v tomto jediném individuu ([14], 198).

Táži se však: Ale měl Achilles vždy mravní oprávněnost jako obsah rozumnosti a opravdu svobodné vůle? (Totiž jako nezávislost na nižších schopnostech?) Vždyť přece Achilles překročil pravidlo správné míry, jak sám Hegel doznává ([14], 199). Hegel připouští také to, co je charakteristické pro smýšlení mnohých lidí, kteří se domnívají, že mají právo jednat proti mravním principům, kolaborovat s nespravedlivou vládnoucí mocí a jít *za úspěchem za každou cenu*. Ukazuje např. na Achillovi, že z hlediska rozumnosti toho, co je vnitřně totální, a tím živé, je jeho (Achillova) *nedůslednost* právě tím *důsledným* a pravým. Neboť to je člověk. Nejenže má v sobě rozpor, nýbrž snese jej a v rozporu zůstává roven a věren sobě ([14], 199). Hlavní právo těchto velkých povah je v jejich energii, s kterou se prosazují ([11], 271).

Domnívám se však, že prosazovat se není vždy mravní oprávněnost, rozumnost a pravá svoboda. Myslím, že člověk neprospívá ani sobě, ani společnosti, když se nesnaží rozpor v sobě odstranit. Hegel sám uvádí, že Achilles je svou matkou ponořen do Styxu, a tím se stal až po patu nezranitelným a nepřemožitelným. Pak tedy mizí statečnost a celé Achillovo hrdinství se změní v pouhou fyzickou kvalitu ([14], 190-191).

Vzniká otázka, jak si máme vysvětlit život těch lidí, kterým se *do času* všechno překvapivě daří, kteří jsou úspěšní v každém režimu, kteří dovedou brilantně jednat s lidmi, takže nikdo nepostřehne, že hrají komedii vysokého stylu. Vrchol nespravedlnosti je zdát se spravedlivý a nebýt spravedlivý, říká Platonův Sokrates ([3], 73; 361 A).

Myslím, že tito lidé jsou i proti své vůli loutky boží ([15], 186; 803) s úlohou realizovat boží koncepci prozřetelnosti, resp. dějin, a to i svou svobodou volit dobro, nebo zlo. Pokus o vysvětlení této věci je v tom, že rozumnost a svoboda jsou v eposu a tragédii dány nutným zapojením hrdova činu do plánu bohů, i když hrdem chtěný čin sám o sobě má být, ale nemusí být dobrý. Tímto zapojením božové přetvářejí v dobro také ten čin, který je o sobě zlý.¹ Hegel ovšem je - jak ještě uvidíme - přesvědčen, že božové vedou vždy zároveň k vině i nevině², což není možné.

Ale při překonávání bolesti Hegel nelpí na této "úplné oprávněnosti" existence obou stránek protikladu (viz poznámku 7), nýbrž i podle něj duch se sbírá ve vnitřní jednotu ([14], 163). (To je důležité svědectví, že ani Hegel se nevyhne nutnosti přiznat přirozenou tendenci k nerozdvojenosti.)

1 Běží o to, že plán vpravdě jediného Boha je uskutečněn rovněž vůlí člověka volit dobro, nebo zlo. Poněvadž totiž Bůh člověka dokonale zná, může využít jeho předpokládané reakce na dané podněty tím, že jej situuje do času a prostoru, kde právě je tato reakce vhodná pro plán Boha. Vina je vždy pouze z člověka, ale její situování do určitého času a prostoru je dáno plánem Boha. Viz také: Mefistofeles: "Té síly díl jsem já, jež, chtěc vždy páchat zlo, vždy dobro vykoná" ([16], 121).

2 "Původní tragično spočívá v tom, že ... obě stránky protikladu mají ... *úplnou oprávněnost*, ... a proto ve své mravnosti a právě tak pro ni upadají ve *vinu*" ([11], 342).

Tu se často hrouť protikladná životní koncepce nespravedlivých lidí (kteří se zdají spravedlivými), poněvadž zde je nutný konec s obojakostí života v rozporech. Není totiž možné chtít trpět a zároveň trpět nechtít v témž vztahu.

D. Hegel říká, že rozkaz, který u Aischyla Apollón (Loxias) přikazuje Orestovi ([17], Oresteia: Obět mrtvým, 75), uvádí Oresta do kolize ([14], 184)¹. Avšak čteme-li pozorně uvedené místo u Aischyla, Orestés, i kdyby nevěřil Apollónovým slovům, čin stejně vykoná, t. j. zločinnou, byť *vlastní* matku potrestá. Dále pak ještě zřetelněji poznáváme, že Orestés jedná bez váhání podle Apollónova příkazu a podle své vlastní vůle ([17], 79) a nic na tom nemění, že se těsně před činem a před úpící Klytaimnéstrou táže Pylada, zda má ušetřit svou matku, neboť Pyladovu negativní odpověď vítá ([17], 95). Teprve *po činu* se proti Orestovi objevují Erinie ([17], Oresteia: Smír, 106), což (že to totiž bylo teprve po činu) zvláště zdůrazňují, aby se předešlo výkladu, že se Orestés měl rozhodnout mezi *protichůdně* působícími božstvy.

Hegel sám píše, že Orestova pomsta byla spravedlivá ([14], 167). Provedl ji podle Apollónova příkazu, který je ve shodě s Diem a Osudem ([17], Oresteia: Smír, 125). Orestés nelituje toho, co se stalo ([17], Oresteia: Smír, 123). Orestovy útrapy od Erinyí lze chápat jako zkoušku, zvláště jestliže tyto útrapy pozorujeme také z hlediska konce, kdy se Erinie ukáží jako Eumenidy, bez nichž žádný dům nepotká zdar, a ten, kdo je bude ctít, dojde jen štěstí ([17], Oresteia: Smír, 133).

Uvedený příklad z Aischyla ukazuje, že nikdo, kdo je "přinucen" jednat, nebo kdo chce jednat (podle božího příkazu nebo z vlastní vůle) *nemůže zůstat v kolizi*, t. j. v obou stránkách protikladu (viz pozn. 7), takže život v kolizi je něčím *neredným a nepřirozeným* (*histerickým*).

Tak ani obojetníci života nemohou do nekonečna zůstat v obojakosti, nýbrž je třeba, aby se rozhodli, a rozhodují se zpravidla podle naděje na *pozemský* úspěch.

E. Sofoklův Oidipús podle Hegela vůbec nic nezavinil v běžném takřkajíc "nehegelovském" významu slova "zavinil". Hegel se především domnívá, že zabítí vlastního otce, o němž Oidipús nevěděl, že je jeho vlastním otcem, nebylo zločinem ([14], 169). Připomínám, že Oidipús zabil pět lidí (t. j. otce a čtyři z doprovodu), jen jeden unikl ([18], Král Oidipús, 194). (Což bylo *zvláště neúměrné*, vzhledem k tomu, že byl odháněn z cesty jen králem a vozatajem. Lze ovšem namítnout, že ti čtyři byli "jen" sluhové, resp. otroci.)

Mnozí *úspěšní* lidé uklidňují své svědomí (jako diktát praktického rozumu) domněnkou, že neexistuje *mravní* odpovědnost, poněvadž každý čin má protichůdné aspekty, a ať člověk volí jakkoli, nikdy nevolí bez "chyby". "Proto" raději volí tak, jak je pro ně pohodlnější. Uvedení lidé se stylizují do "heroického charakteru" (podle Hegela), o němž autor píše, že samostatná ryzost a celkovost tohoto "heroického charakteru" např. krále Oidipa nechce drobit vinu a neví nic o protikladu subjektivních úmyslů a objektivního

1 U této kolize se pozvedá zápas proti něčemu, co se *zdá* stejně mravné (t. j. ušetřit vlastní matku, nebo podle vůle bohů smrtí potrestat vlastní matku). Orestés však jedná podle vůle bohů — a nad to z povinnosti vládcy.

činu ([14], 169). V této větě je symbolicky vyjádřeno podřízení etiky (mravnosti) pozitivnímu právu, neboť za výlučného panství pozitivního práva má smysl pouze objektivita skutkové podstaty zločinu, ale nikoli subjektivní úmysl, který je věcí jen etiky. Primárně u Oidipa to ovšem znamená, že "objektivním činem" bylo zabití *vlastního* otce a krvesmilství podle věštby a subjektivní úmysl byl realizován zabitím pěti lidí. Ovšem Oidipova slova, že je vrah a škůdce, ale zcela bezděčný a bez viny, neboť chyběl úmysl ([18], Oidipús na Kolonu, 267), jsou v rozporu s Hegelovým tvrzením, že heroický charakter neví nic o protikladu subjektivních úmyslů a objektivního činu.

Oidipús triumfuje, vychloubá se, uráží slepého věštce Teiresia a vysmívá se věštárně ([18], Král Oidipús, 194).

Z obojakosti, která se má rozdvojeným lidem přetvořit v jednotu nebo aspoň v dobrou pověst u lidí, nutně přecházejí v odkrytost, pokud je to pro ně vhodné nebo pokud vášně předběhne rozum či vůle.

Podle Platonova Hosta *sofista* je jakýsi kejklář a napodobitel ([19], 30, 235). Myslím, že Antikrist a Protivník je sofista. Některé jeho vlastnosti mají obojací lidé.

F. Bylo by proti rodinné oddanosti, kdyby povinnost pohřbít tělo bratra zůstala nesplněna, a proto Antigona poruší Kreóntův příkaz; Antigona se dovolává příkazu bohů, který je třeba více respektovat než příkaz vládce ([18], Antigoné, 39). Kreón nakonec dozrá, že je bídný zločinec ([18], Antigoné, 77), poněvadž způsobil smrt Antigony, která nicméně řekla, že smrt je jí ziskem ([18], Antigoné, 39), a ještě způsobil smrt svého syna Haimóna a smrt své manželky Eurydiky. Tragédie se uzavírá slovy, že je nutno mít hřích, jenž uráží bohy ([18], Antigoné, 77). Také z Oidipa na Kolonu se ukazuje, že Kreón se dopustil viny ([18], Oidipús na Kolonu, 276-292).

G. Hegel píše, že tragičtí hrdinové jsou právě tak vinni jako nevinni (viz poznámku 7.) Nic horšího by se podle Hegela o hrdinovi nemohlo říci, než že jednal bez viny. Je ctí velkých charakterů, že jsou provinilí ([11], 352). Myslím, že tato argumentace může mít v konkrétním případě jen tento smysl: Orestés a Antigona jsou *nevinni*, poněvadž jednali podle vůle bohů - jsou však *údajně vinni*, poněvadž nejednali podle vůle lidí, a v této *údajně* vině je jejich čest. Oidipús není uvědomělým otcovrahem a krvesmilníkem, ale Oidipús a Kreón jsou vinni, poněvadž jednali proti vůli bohů svou zpupností, a v této vině *údajně* je jejich čest, a jsou *údajně* nevinni, poněvadž jednali podle svého domnělého práva. Domnívám se, že Orestés a Antigona jsou podle uvedených tragedií *pouze* nevinni, poněvadž jednali podle vůle bohů (mravně), a v této nevině je jejich čest. Jejich čest není v domnělé vině. Oidipús pro svůj triumfalismus a Kreón pro svou tvrdost jsou *pouze* vinni, poněvadž jednali proti vůli bohů (nemravně), ale v této vině nemůže být jejich čest.

Orestés a Antigona symbolizují etický řád (řád poslušnosti bohům, mravní princip), kterému je legitimně podřízen řád pozitivně právní. Oidipús a Kreón z doby své moci pak symbolizují řád pozitivně právní, který odmítá mravní kritéria.

H. Podle Hegela platí-li představa, že člověk je vinen pouze tenkrát, když měl na vybranou a když se svobodně rozhodl k tomu, co provádí, pak jsou hrdinové nevinni; jednají na základě "pathosu"; není to žádná nerozhodnost a žádné volba. Právě v tom je síla velkých charakterů, že nevolí. To, co je žene k jejich činu, je "mravně" oprávněný "pathos", který je vede k provinilým činům ([11], 352).

Je pozoruhodné, že ještě v nedaleké minulosti a dokonce v současnosti existují lidé, kteří pod vlivem zasvěcení svého celého života Hegelovi byli a jsou k svým činům hnáni údajně "oprávněným pathosem", který je vede k provinilým činům. Ani si *neuvědomují*, že celý svůj život prožívají z mistrova determinujícího vlivu. Zdá se, že se *nevědomky* (viz o Oidipovi jako vrahu a škůdci, ale bez viny) stylizují do role héroů a velkých charakterů. Poznáme je podle toho, že žijí dle pravidla: "To, co je rozumné, je skutečné, a to, co je skutečné, je rozumné" ([20], 25; [21], 47), což vždy neplatí. Rozumná idea totiž nemusí být v realitě uskutečněna - a naopak: faktický stav není vždy rozumný. Uvedený výrok by ovšem mohl mít také nehegelovský smysl: To, co je skutečné, je rozumné, poněvadž bylo Bohem aspoň připuštěno pro větší dobro, a to, co je rozumné, je koncepce od Boha, kterou uskutečňuje.

Mám za to, že není-li (Hegelův) "pathos" žádná nerozhodnost, nemůže být Orestés v žádné kolizi. Tuto kolizi však Hegel tvrdil (viz odstavec D.) Hegel nám řekl (viz začátek odst. H.), že na základě "pathosu" je *nevinný* čin *provinilým* činem. Zdá se, že tento zmatek v klasifikaci činu uklidňuje něčí svědomí, když jedná zle, a nadto tento zmatek působí konfuzi v myšlení a jednání.

CH. Hegel hovoří o "pathosu" jako o podstatném obsahu rozumnosti¹ a svobodné vůle. Tak např. posvátná láska sestry k bratru v Antigoně je "pathos" ([14], 195). Je pozoruhodné, že za příklad "pathosu" je uvedena láska, t. j. zdatnost, která se běžně považuje za vysoce kladnou, ačkoli Hegelův pojem "pathosu" zahrnuje např. i Klytaimnéstřin zločin ([14], 184, 341, 405).

J. Hegel nám řekl, že "pathos" není žádná volba, ale "pathos" je nicméně obsahem rozumnosti, a tudíž svobodné (ušlechtilé) vůle. Jinde Hegel píše, že "pathos", který pudí Agamemnóna, Klytaimnéstru, Oresta, Oidipa, Antigonu, Kreónta, má absolutní oprávněnost ([14], 405). Tato absolutní oprávněnost "pathosu" znamená, že podstatným momentem lidské akce je *božský* element. Tento božský element je oním "pathosem" héroů. A naproti tomu lidská akce umožňuje božskou operaci. Taková je Hegelova interpretace homérského světa: bohové se v tragédii a eposu stávají lidským "pathosem" ([14], 197).

Někteří lidé možná neuvědoměle podleli svůdné sugesci jednat podle Hegelovy interpretace héroů (kterým je de facto vše dovoleno), pokud to společenská situace těchto některých lidí snese. A na to jsou velmi pozorní.

K. Je myslitelný dvojí výklad uvedeného Hegelova pojetí. Ukažme oba výklady na Antigoně, na Hegelově příkladu "pathosu". Buď Antigona *nevolila* v tom smyslu, že její čin byl *již předem* určen její záslužnou areté (ctností), jejím ušlechtilým charakterem - nebo nevolila naprosto žádným způsobem, absolutně nevolila, byla zbavena možnosti volby. Když Antigona nevolila jinak, než svou již dříve existující ctností, může být nicméně k svému jednání *nějak* determinována *také* volbou bohů. Bohové Antigonu dok-

1 Viz Hegelův vztah rozumného a skutečného v odst. H, t. j. rozumnost implikuje skutečnost a naopak.

onale znali, a proto mohli jejího ctnostného jednání využít tak, že ji předem postavili do určitého času a místa, aby uplatnila svůj ušlechtilý charakter v plánu bohů. Pak vina či zásluha je sice dílem héroů, ale poněvadž je bohům předem známo, jak heros bude jednat, kladou jej předem tam, kde jeho jednání je vhodné pro realizaci plánu bohů. Bohové tak využívají svobodného jednání volit dobro nebo zlo, ať už je jednání dobré, nebo je zneužito ke zlému.

Druhý pokus o výklad zní takto: Antigona nevolila vůbec a je k svému jednání determinována nejen časem a místem, nýbrž absolutně. Heros nemohl v tragédii či eposu nebýt a nemohl jednat jinak, než jak jednal, přičemž, i když zavinění nezamýšlel, je mu přičítáno. Tento druhý výklad vyhovuje Hegelově koncepci.

Poněvadž pak podle Hegela každé jednání, resp. každé opomenutí má vždy dvě protikladné stránky, platí podle Hegela toto: Obě stránky protikladu mají úplnou oprávněnost, a proto héroové ve své mravnosti a právě tak pro svou mravnost upadají ve vinu. Když bohové dospívají ke skutečnému životu jakožto "pathos" lidské individuality, vedou zároveň k vině i nevině ([11], 342).

L. Rozdíl mezi oběma pokusy o výklad je v tomto:

1. V prvním výkladu je vina (zásluha), která není zároveň nevinou (vinou), právem přičítána héroovi, i když ji bohové využívají, kde chtějí.

2. V druhém výkladu, který odpovídá Hegelovu pojetí, je vina současně nevinou a heros je k vině i nevině při téměř činu zároveň absolutně determinován. Je jistě velmi účinné a básnicky pronikavé, když se hovoří o "čestné vině" nebo "nečestné nevině" a pod.

Na "čestné vině" nebo "nečestné nevině" marně založili svůj pokus obhajovat nacistické zločince jejich obhájci - a tak také obhajují mnozí obojetníci z nedaleké minulosti i z přítomnosti své jednání. Důležitou roli zde hraje falešné přesvědčení, že etický řád je podřízen pozitivně právnímu řádu, t. j. že člověk má právo, ba povinnost (zajištěnou zevnější mocí donucovací) jednat podle pozitivního práva, i když ví, že vede k zločinu podle rozumu (ale neohrožuje imanentní život, úspěch a kariéru).

Pokusme se ještě podrobněji ukázat nesprávnost obhajování zločinů či viny vůbec tím, že šlo o "čestnou vinu" či "nečestnou nevinu": Láska Antigony k bratru byla podle Hegela "pathosem", který působil svým rozumným obsahem, že se Antigona svou neviností vůči bohům údajně "provinila" proti Kreóntovi (představiteli pozitivního práva), přičemž prý tato údajně "provina" byla její ctí. Kdyby se totiž proti Kreóntovi nebyla údajně "provinila" a nejednala pak podle vůle bohů (t. j. mravně), nejednala by prý čestně. Podobně: tím, že Orestés jednal podle vůle bohů¹, údajně se "provinil" proti své matce², ale tato údajně "provina" byla prý jeho ctí.

1 T. j. mravně, a nadto poněvadž byl legitimní vládce (anticipoval tak Shakespearova *Hamleta*, který ovšem jednal vůči *nevlastnímu* otci a svou matku ušetřil).

2 Zda je dovoleno vládci potrestat vlastní zločinnou matku, bylo ovšem předmětem diskusí. Ale rozhodující je boží vůle a Apollón to přikazoval.

M. Domnívám se, že Hegelova koncepce je většinou konfuzní a umožňuje podvodníkům (v objektivním smyslu), aby jí vědomě, či nevědomě kryli své viny. Je totiž obojaká. Antigona nemohla při užití objektivního měřítka (bez něhož je etický život nemožný) tímž činem jednat nevinně a provinile. Je totiž konfuzní nazývat vinou nevyhnutelné důsledky správného jednání, např. trest, který stihl Kreóna. Podobně: Orestés nemohl tímž činem jednat správně i nesprávně, bez viny i s vinou. Spravedlivý trest, který dopadl na jeho matku, toto objektivní dobro, jež ovšem mohlo být pocíťováno jako újma, přece není důsledkem Orestovy viny. Pak by každé přispění k spravedlivému trestu bylo vinou, což by způsobilo konfuzi s neodhadnutelnými důsledky.

Vina nadto nepřináší čest, poněvadž čest je nutným důsledkem teprve správného jednání.¹ Tím spíše nelze pravdivě říci, že Oidipova a Kreóntova vina, jejich zpupnost, byla zároveň jejich ctí.

N. Podle Hegela člověk má pouze tento pozemský život, po tělesné smrti nemá již žádné individuální bytí. Proto jen *úspěch na tomto světě za něco stojí*. Jestliže by se někdo dobrovolně jakkoli obětoval bez naděje na okamžitý pozemský zisk nebo transcendentní odměnu, pak má své duchovní kořeny neuvědoměle v transcendentnu, nebo své štěstí *bláhově* vidí v lidské slávě (která však *brzy* pomíjí).

Kdo tedy myslí, že existuje pouze imanentní smysl života, není *vědomě* ochoten protivit se nespravedlivému *pozitivnímu právnímu řádu*, jehož zachování je vynucováno zevnější mocí. Pak ovšem není dána snadná možnost pro plnění mravního řádu.

Poněvadž však žijeme mezi lidmi a na jejich úsudku chtě nechtě záleží, hrají někteří lidé dvojakou hru, která - pokud jde o povinné věci - je plná jednoznačné odpovědnosti, a neplnění této odpovědnosti je nutno aspoň "pro doma" nějak omluvit nebo vysvětlit. A právě k vyřešení této potíže je vhodný život v protikladech (viz pozn. 7), život, který ovšem *není* postačující pro *člověka*, jak se ukazuje z Hegelova textu o překonávání bolesti: "... velikost a síla života měří se opravdově teprve velikostí a silou protikladu, z něhož se duch opět sbírá dohromady ve vnitřní jednotu; ..." ([14], 163). Hegel píše, že to, čeho se nyní má člověk opravdově bát, není vnější síla a její nátlak, nýbrž mravní moc, která je určením jeho vlastního svobodného rozumu a zároveň tím věčným a neporušitelným, co člověk vyvolává sám proti sobě, když se proti tomu obrací ([11], 343). Zdá se, že se Hegel sám (ve smyslu svého systému) dostal do kolize, poněvadž sice mluví o mravnosti (mravní moci) jako o něčem věčném a neporušitelném, ale tato dikce nemá u něj reálný základ, neboť (i podle Kanta) možnost mravnosti předpokládá existenci Boha, který zná úmysly lidí a teprve po jejich tělesné smrti dokonale odmění dobro a potrestá zlo. Ale Hegel nezná takového Boha a je přesvědčen, že smrtí těla pro člověka vše končí.

1 "... velcí lidé se nejvíce pokládají za hodny cti; ovšem podle zásluhy" ([4], 84, 1123 b). "... čest náleží ... ctnostnému dílu" ([6], 2-2,4 ad 1).

- [1] HOBZA, A.: Přehled mezinárodního práva válečného. Dodatek: Trestání válečných zločinců. Praha 1946.
- [2] PLATON: Gorgias. Praha 1944.
- [3] PLATON: Ústava. Praha 1921.
- [4] ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Praha 1947.
- [5] ARISTOTELES: Politika. Praha 1939.
- [6] Thomae Aquinatis Summa theologica. 4. vyd. Taurinensis 1891.
- [7] THOMASIIUS, CH.: Vernünftige und christliche aber nicht scheinheilige Gedanken und Erinnerungen ... Halle 1723-1726.
- [8] THOMASIIUS, CH.: Geschichte der Weisheit und Thorheit. Halle 1693.
- [9] PLATON: Listy. Praha 1945.
- [10] VEČERKA, K.: Lúneburský proces, mravnost a právo. Lidové noviny 28.11.1945.
- [11] HEGEL, G. W. F.: Estetika, II. Praha 1966.
- [12] Písmo sv. Starého Zákona. Praha 1958.
- [13] Nový Zákon. Olomouc 1945.
- [14] HEGEL, G. W. F.: Estetika, I. Praha 1966.
- [15] PLATON: Zákony. Praha 1961.
- [16] GOETHE, J. W.: Faust. Praha 1957.
- [17] AISCHYLOS: Řecká dramata. Praha 1976.
- [18] SOFOKLÉS: Tragédie. Praha 1975.
- [19] PLATON: Sofistes. Praha 1933.
- [20] HEGEL, G. W. F.: Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Berlin 1981.
- [21] HEGEL, G. W. F.: Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse, Erster Teil. Frankfurt am Main 1970.

PhDr. JUDr. Kazimír Večerka

Zahradní Město 2814

106 00 Praha 10

ČR